

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 20 kwietnia 2023 r.

Poz. 2803

UCHWAŁA NR XXXIV/231/22 RADY GMINY STARY ZAMOŚĆ

z dnia 30 sierpnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Czteroletniego Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Stary Zamość na lata 2022-2025”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559) oraz art. 87 ust 1, 3, i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz 840), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie Rada Gminy uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Czteroletni Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Stary Zamość na lata 2022 – 2025”.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Stary Zamość.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Stary Zamość

Szczepan Ziemiński

GMINA STARY ZAMOŚĆ

**CZTEROLETNI PROGRAM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI
DLA GMINY STARY ZAMOŚĆ
na lata 2022-2025**

Opracował:
Jacek Studziński

Lublin 2021

SPIS TREŚCI

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
 - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.
 - 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.
 - 5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 5.2.1. Zarys historii obszaru gminy
 - 5.2.2. Krajobraz kulturowy
 - 5.2.3. Zabytki nieruchome
 - 5.2.4. Zabytki ruchome
 - 5.2.5. Zabytki archeologiczne
 - 5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych
 - 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe
 - 7.1. Priorytety programu opieki
 - 7.2. Kierunki działań programu opieki
 - 7.3. Zadania programu opieki
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

1. WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania jest kolejna propozycja intencjonalna mająca na celu objęcie opieką zabytki znajdujące się na obszarze administracyjnym gminy Stary Zamość, której władzom została przypisana istotna rola w ochronie dziedzictwa kulturowego na podległych terenach. W dotychczasowej praktyce *Program Opieki nad Zabytkami* stanowił planowe rozwinięcie założeń przyjętych w dokumencie *Strategia Rozwoju Gminy Stary Zamość* oraz zamierzeń właścicieli obiektów zabytkowych, których działalność, na przykład edukacyjna bądź informacyjna, powiązana jest z ochroną dziedzictwa kulturowego. Jednak w obecnej sytuacji (SRG przestała obowiązywać od początku bieżącego roku) to założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami winny stanowić wytyczne kierunków działań podejmowanych przez gminę, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego. Głównym celem programu jest zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków i określenie zadań, jakie winny być realizowane w okresie lat 2022-2025, przy uwzględnieniu planów oraz możliwości organizacyjno-finansowych właścicieli zabytków. Program określa stan pożądaný, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami na terenie Gminy; wskazuje potrzebne do wykonania zadania oraz podpowiada sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń ochronnych, organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

Zgodnie z przyjętymi założeniami w ustawach i programach wyższego szczebla, celem programu jest także dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie Gminy, zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Niezwykle ważne jest także, aby poprawa ta dokonywała się przy aktywnym współudziale mieszkańców, poprzez różne formy ich aktywności i zaangażowaniu w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz samorządowych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie opieki, a także jej stymulowanie, tworzenie i wspieranie inicjatyw z tym związanych. Wobec powyższego niezwykle istotny jest fakt, by dzięki realizacji założeń sukcesywnie poprawiał się stan zabytków wpisanych do rejestru, bądź rozpoczęto tym w okresie prace konserwatorskie obiektach, których stan systematycznie pogorszył się. Powyższa kwestia dotyczy także pozostałych właścicieli zabytków, którzy zdecydowali się na współpracę z władzami gminy oraz samodzielnie podjęli się opieki na zabytkami.

Program opieki nad zabytkami już ze swej nazwy i definicji określonych w ustawie jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji. Jednym z głównych zadań Programu na lata 2018-2021 (obok kontynuacji współpracy ze szkołami w ramach opieki nad cmentarzami) było wykonanie prac związanych z rewaloryzacją murowanej kapliczki w Udryczach oraz wymianę otaczającego ją ogrodzenia. Zewnętrzna sytuacja w kraju związana z pandemią COVID - 19 dotknęła również Gminę, stąd też miało miejsce znaczne ograniczenie środków finansowych przeznaczonych na opiekę nad zabytkami i brak możliwości zrealizowania przyjętych zadań. Skromne możliwości finansowe pozwoliły jedynie na sporządzenie projektu *Rewaloryzacji cmentarza z I wojny światowej w Pańskiej Dolinie*. Kolejny Program zakłada kontynuację wcześniejszych założeń oraz wskazanie nowych celów, których realizacja będzie zależna nie tylko od władz Gminy, ale również czynników zewnętrznych. Należy także podkreślić, że wskazane w Programie zadania do realizacji i proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom ochrony zabytków w Polsce.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną w kwestii ochrony zabytków w Polsce jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dn. 23 lipca 2003 r. (Dz. U. nr 162, poz. 1568 z 2003 r. z późn. zmianami), która wprowadziła i sprecyzowała pojęcia - ochrony i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z w/w ustawą - ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W ustawie zostały zdefiniowane obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków wójta (burmistrza lub prezydenta miasta) należą w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (w której powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta) Gminy w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 22);
- sporządzanie (na okres 4 lat) Programu Opieki nad Zabytkami (art. 87); uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych

planów zagospodarowania przestrzennego (art. 18 i 19), który to program służy celom określonym w Ustawie (wymienionym w kolejnym rozdziale niniejszego opracowania). Następnie program przyjmuje Rada Gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, po czym jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu wójt (prezydent, burmistrz), sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie miejskiej.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym do zakresu działania samorządu gminnego należy wykonywanie zadań publicznych o charakterze lokalnym w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów (art. 2 i 6). W szczególności zadania własne obejmują sprawy min.: ładu przestrzennego, gospodarki terenami i ochrony środowiska, kultury, zieleni komunalnej i zadrzewień, cmentarzy komunalnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW i OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W trakcie sporządzaniu niniejszego Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla gminy Stary Zamość wykorzystano m.in.:

akty prawne:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 710. ze zmianami),
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 741. ze zmianami),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (tekst jednolity: Dz. U. z 2015 r., poz. 774, z póź. zmianami),
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 142, z póź. zmianami),
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r., poz. 681 z póź. zmianami.),

- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r., poz. 450 z póź. zmianami),
 - Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r., poz. 799),
 - Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2018 r., poz. 121, z póź. zmianami),
 - Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r. poz. 720 z póź. zmianami),
 - Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity: Dz. U. z 2017., poz. 1332, z póź. zmianami),
 - Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r., poz. 862, z póź. zmianami)
 - Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 1875, z póź. zmianami)
 - Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r., poz. 574, z póź. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.09.2019 zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886).

akty prawa miejscowego i dokumenty strategiczne Gminy Stary Zamość

- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Stary Zamość – Gmina nie posiada
- Strategia Rozwoju Lokalnego dla Gminy Stary Zamość na lata 2015-2020 zaktualizowany w październiku 2015 r. - nie obowiązuje, nowa jest w trakcie opracowywania.
- Lokalny Program Rewitalizacji gminy Stary Zamość na lata 2017-2023, uchwała Rady Gminy nr XXX/163/17 z dn. 03.11.2017.
- Lokalna Strategia Rozwoju dla obszaru Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Zamojska” (Gminy: Grabowiec, Komarów Osada, Łabunie, Stary Zamość, Sitno, Skierbieszów, **Stary Zamość**). Luty 2015

dokumenty programowe wojewódzkie:

- Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019-2022, uchwała nr IX/160/19 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 1 października 2019 r.,
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, przyjęty uchwałą nr XI/162/15 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r., opracowany przez Zarząd Województwa Lubelskiego:
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030 przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Lubelskiego Nr XXIV/406/2021 z dnia 21 marca 2021 r.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (przyjęty przez Komisję Europejską 12 lutego 2015 r.).
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2014-2020 (przyjęty w 2017 r.).

krajowe dokumenty programowe z zakresu dóbr kultury:

- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami (przyjęty przez Radę Ministrów, uchwała nr 125/214 z dn. 25 czerwca 2014), opracowany przez specjalny zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby;
- Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2020.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

We wspomnianej Ustawie z 23 lipca 2003 r. szczególnie mocno zasadę, iż opracowanie programu opieki nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie zagadnień ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Rozpatrywanie kwestii uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

4.1.Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Według stanu na wrzesień 2021 r. obowiązuje opracowany przez Zespół Rady Ochrony Zabytków, powołany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2023*, przyjęty uchwałą nr 82/2019. Przyjęte są w nim podstawowe założenia programowe ukierunkowane na wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego. Znaczna część zaakcentowanych celów i kierunków działań winna być uwzględniona w lokalnych programach opieki nad zabytkami, szczególnie w kwestiach: integracji ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, krajobrazu oraz stosownych zasad zagospodarowania przestrzennego, promocji dziedzictwa kulturowego, wzmocnienia jego roli w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości. W odniesieniu do samorządów oznacza to m.in. *zwiększenie zaangażowania, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków*. Z powyższymi działaniami m.in. wiążą się:

- szkolenia dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego i pracowników służb konserwatorskich, m. in. w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym;
- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego;
- podniesienie bezpieczeństwa zabytków poprzez współpracę z właściwymi służbami jak Policja;

- kampanię społeczno-edukacyjną w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej, którego podstawowym celem będzie dostarczanie wiedzy dotyczącej zasad konserwacji zabytków drewnianych właścicielom, opiekunom a rzemieślnikom zaangażowanym w opiekę nad tego rodzaju obiektami;

2. Nadal obowiązują *Założenia Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2013* będące uzupełnieniem *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020* (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2020”). Zgodnie z podstawowymi założeniami NSK zasadniczym celem strategii winno być działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, dlatego też przyjęto następujące priorytety:

- Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe (zmierzające do materialnej poprawy stanu zabytków), ich adaptacja i rewitalizacja oraz zwiększenie dostępności dla nich mieszkańców, turystów i inwestorów.
- Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Podstawą do jego sformułowania jest uznanie sfery dziedzictwa za niezbędny warunek rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

I. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego.

Zgodnie ze Strategią Rozwoju województwa lubelskiego w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa kierunki polityki przestrzennej zostały połączone z działaniami na rzecz rozwoju kultury i ochrony walorów przyrodniczo - krajobrazowych regionu. W kontekście kulturowym w planie nie odnotowano żadnej z miejscowości wchodzących w skład Gminy jako wyjątkowo cennej z uwagi na walory zabytkowe. Wskazano Stary Zamość jako miejscowość, którą z racji historii należy włączyć w pasma rozwoju turystyki związane z: pograniczem kulturowym trzech religii oraz Jana III Sobieskiego (s. 78 i 96).

Z uwagi na walory przyrodniczo – krajobrazowe w planie nadmieniono konieczność objęcia ochroną planistyczną zlewni rzeki Wolicy (s. 63). Ponadto wymieniono miejscowość - Majdan Sitaniecki jako miejsce ważnej bitwy historycznej (s. 80). Na s. 198 wzmiankowano funkcjonowanie Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego tzw. Małe Bieszczady, w którego skład wchodzi m.in. obszar części gminy Stary Zamość.

II. *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030*

W Strategii RWL nie wymieniono żadnej z miejscowości wchodzących w skład Gminy, wskazano natomiast ogólnie priorytety rozwoju województwa w zakresie ochrony i pomnażania dziedzictwa kulturowego oraz jego wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju społecznego. Ponadto w częściach poświęconych turystyce oraz ochronie dziedzictwa kulturowego strategia podkreśla potrzebę:

1. ochrony krajobrazu kulturowego głównych ośrodków turystycznych,
2. umacniania publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania,
3. wykorzystywania dziedzictwa kulturowego regionu jako elementu wzbogacania rynku pracy (promocja zewnętrzna),
4. stworzenia sprawnego systemu finansowania rewaloryzacji zabytków.

III. *Lokalna Strategia Rozwoju dla obszaru Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Zamojska” obejmującej poza gminą Stary Zamość gminy: Grabowiec, Komarów-Osada, Łabunie, Sitno i Skierbieszów.*

W odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego w LSR omówiono w skrótovej formie historię Starego Zamościa, a także wskazano czynniki wpływające na rozwój miejscowości (s. 30). Podkreślono ważny fakt, że obszar objęty diagnozą niewątpliwie posiada wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe i krajoznawcze (s. 38), które są cennymi zasobami na rzecz rozwoju turystyki i agroturystyki. Uwypuklono także niezwykle istotny fakt, jakim jest funkcjonowanie w obszarze historycznej ordynacji zamojskiej. Ponadto zaakcentowano niewłaściwe wykorzystanie tego potencjału, wskazując przy tym brak ”marki” miejsca jako znaczącej atrakcji powiatu zamojskiego czy też Lubelszczyzny w zakresie funkcji rekreacyjno – wypoczynkowych i letniskowych. Uwypuklając ten element rozwoju, wskazano jednocześnie jego ważną rolę w wykorzystaniu analizowanego obszaru w rozwoju różnych form turystyki. Teren ten postrzegany jest jedynie jako obszar typowo rolniczy, a brak wyeksponowania

walorów turystycznych upośledza rozwój funkcji turystycznych obszaru. Potencjał turystyczny stanowią walory krajobrazowe i inne zasoby przyrodnicze oraz zabytki architektury i kultury tego regionu. W związku z powyższym wzmocnieniu musi ulec infrastruktura rekreacyjno - turystyczna oraz oferta towarzysząca.

IV. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Woj. Lubelskim na lata 2019-2022

Powyższy dokument ma charakter uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania wojewódzkiego i w niewielkim stopniu odnosi się do problemów Gminy dotyczących zabytków. Odnotowano w nim stanowiska archeologiczne związane z kulturą pomorską (550-200 p. Chr.) w miejscowości Chomeńciska.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.

Strategia Rozwoju Gminy Stary Zamość

Dotychczasowa Strategia Rozwoju przestała obowiązywać z końcem 2020 r. 18 lutego 2021 r. Wójt Gminy Stary Zamość wydał zarządzenie Nr 14/21 dotyczące sporządzenia wspomnianego dokumentu i uzgodnieniu do końca III kwartału 2021 r. We wcześniejszym dokumencie duży nacisk położono na zaakcentowanie walorów krajobrazowych terenów wchodzących w skład Gminy oraz faktu, iż ok. 50 % jej powierzchni znajduje się w obrębie Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego. Zgodnie ze wstępnymi założeniami w kolejnym opracowaniu powyższe kwestie zostaną ponownie podniesione.

Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Stary Zamość

W Lokalnym Programie Rewitalizacji bardzo szeroko omawiającym problemy Gminy w sferze gospodarczej, społecznej oraz środowiskowej i wskazującym konkretne rozwiązania, w niewielkim zakresie omówiono środowisko kulturowe. Pominięto znaczące walory krajobrazowe i zabytkowe Gminy oraz wynikające stąd możliwości przyśpieszenia jej rozwoju.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy

5.2.1 Zarys historii obszaru Gminy

Stary Zamość, zwany Zamościem pierwszy raz wzmiankowany w 1429 r., wkrótce potem stał się własnością Zamoyskich, stąd jego późniejsze, wielowiekowe powiązania z ordynacją zamojską. Gmina Stary Zamość, jako osobna jednostka administracyjna w dzisiejszym rozumieniu tego słowa, powstała w 1867 r. w wyniku kolejnej reorganizacji podziału struktur Królestwa Kongresowego. W jej skład wchodziły wówczas następujące miejscowości: Chomęciska Duże Małe i Szlacheckie, Dębowiec, Huszczka Duża i Mała, Kalinówka, Krasne, Majdan Sitaniecki, Monastyrek, Stary Zamość, Sulmice, Udrycze, Wierzba Ordynacka i Plebańska, Wisłowiec, Wiszenki i Zabytów oraz folwarki: Borowiny Starozamojskie i Chomęciska. Zasięg terytorialny tak wydzielonej gminy przetrwał bez zmian do 1954 r. Po następnej reformie administracyjnej w 1973 r. z Gminy wyłączono Huszczkę Dużą i Małą, Monastyrek, Sulmice, Zabytów, Kalinówkę, Dębowiec i Wiszenki.

Pomimo, iż na sąsiadującym z Gminą obszarze miały miejsce ważne wydarzenia w dziejach Polski, to jednak należy odnotować, że miejscowości leżące na jej terenie nie dotknęły kataklizmy dziejowej, w wyniku których poniosłyby znaczące straty materialne. Także XIX stulecie nie przyniosło tragicznych wydarzeń, gdyż nie odnotowano tu działań wojennych z początków wieku oraz w czasie powstań - listopadowego i styczniowego.

W trakcie I wojny światowej znacznie większe straty jak działania wojenne (spalono Stary Zamość i Chomęciska Małe) przyniosły grabieże okupantów - zarówno Rosjan jak i Austriaków. Na terenie Gminy miały miejsce dwie duże bitwy, jedna z nich rozegrała się na polach w okolicy miejscowości Wierzba. Natomiast druga odbyła się pod Wisłowcem.

W znacznym stopniu zniszczenia ominęły wsie podczas II wojny światowej, jakkolwiek nie dotyczyło to ludności żydowskiej, którą niemal całkowicie wymordowano oraz wysiedlonych mieszkańców Borowiny Starozamojskiej, Chomęcisk Małych, Chomęcisk Dużych, Krasnego, Majdanu Sitanieckiego, Starego Zamościa, Wierzby, Wisłowca i Udrycz. Ponadto w 1942 r. zamordowano 31 mieszkańców Wiszenek. Natomiast w 1943 r. Niemcy rozstrzelali 26 mieszkańców Starego Zamościa.

5.2.2 Krajobraz kulturowy

Zgodnie z definicją zawartą w art. 3 pkt. 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami *Krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników*

naturalnych i działalności człowieka. Najpełniej wyraża się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Ocalałe elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. Należy jednak odnotować brak na terenie gminy Stary Zamość układów urbanistycznych i ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków oraz parków kulturowych, najpełniej pokazujące współistnienie wspomnianych elementów krajobrazu. W Gminie zdominowanej przez wiejskie obszary, dziedzictwo kulturowe wiąże się z gospodarką rolną, dlatego też najcenniejszymi zabytkami są kościół, kapliczki, krzyże oraz historyczny układ ruralistyczny (nawsie w Udryczach). Istotną rolę w formowaniu krajobrazu kulturowego odegrały również cmentarze wojenne.

5.2.3 Zabytki nieruchome

Urbanistyka i ruralistyka:

Na terenie Gminy nie występują układy urbanistyczne, gdyż nie było tu ośrodków miejskich. Natomiast z analizy źródłowych przekazów kartograficznych z końca XVIII w. wynika, że dominującym układem ruralistycznym na tym terenie była jednodrożnica, z obustronną, rozluźnioną zabudową (z czasem zagęszczoną), niekiedy wpisaną w stok wzgórza. Te najbardziej charakterystyczne dla krajobrazu kulturowego polskiej wsi układy, niekiedy były wzbogacane tzw. nawsiem tj. terenem położonym w centrum wsi, pierwotnie należącym do wspólnoty, wokół którego powstawała zabudowa. Nawsie występowało w Udryczach, było jeszcze czytelne na pocz. XX w., z czasem podzielone na mniejsze działki i zabudowane.

Architektura sakralna:

Parafia w Starym Zamościu została erygowana przed 1531 r. z inicjatywy Zamoyskich, którzy zapewne byli fundatorami budowy świątyni. W latach 1551-1591 kościół był w użytkowaniu przez innowierców. Po rekatolicyzacji, świątynia została gruntownie przebudowana w 1592 r., dzięki funduszom przekazanych na ten cel przez kanclerza Jana Zamoyskiego. W 1902 r. miała miejsce gruntowna przebudowa kościoła (wzniesiono nowe prezbiterium, dwie kaplice oraz dwie zakrystie), na podstawie projektu budowniczego powiatu lubelskiego Cieszkowskiego. Zespół kościelny został uzupełniony na przełomie XIX/XX w. o eklektyczną, murowaną plebanię oraz murowaną kaplicę pogrzebową z pocz. XX w. Całość

wraz z dawnym cmentarzem przykościelnym otoczono murowanym ogrodzeniem z kapliczkami i bramkami powstałym niemal w tym samym czasie co kościół i kaplica.

Architektura rezydencjonalna:

Dwór w Udryczach został wzniesiony w miejscu niezachowanej obecnie siedziby szlacheckiej, należącej do rodziny Udryckich, wzmiankowanej w 1724 r. W materiałach źródłowych, istniejący dwór pierwszy raz odnotowano w 1786 r., z czego wynika, iż jego budowę zapewne należy łączyć z ostatnim z rodu Udryckich – Karolem. Klasycystyczną budowlę wkomponowano w starsze barokowe założenie, z którego pozostały dwie oficyny (zachodnia została rozebrana w l. 70 XX w.). W 1 poł. XIX w. zespół należał do Kickich, a następnie Zawadzkich. W 1864 r. w czasie pożaru częściowo został zniszczony dwór, w wyniku czego rozebrano jego piętrową część. W 1927 r. majątek nabyła Gmina, której władze zdecydowały o przekazaniu go na potrzeby szkoły. Od 2007 r. zespół ponownie jest w rękach prywatnych, którzy przeznaczyli go na cele turystyczno-wypoczynkowe.

Dworowi towarzyszy barokowa oficyna wzniesiona w XVIII w., pierwotnie mieszcząca kuchnię dworską i mieszkanie oficjalistów. W XX w. była wykorzystywana jako mieszkanie woźnego szkoły. Na terenie zespołu znajduje się także d. kaplica, tzw. „ariańska”, wybudowana na przełomie XVI/XVII w. dla potrzeb arian, którzy dzięki poparciu Udryckich mogli odprawiać tu nabożeństwa. Po powrocie Udryckich na łono kościoła katolickiego ponownie przekazano ją katolikom. W l. 1957-58 kaplicę przebudowano, nadając jej status kościoła filialnego, w 1977 r. podniesiono do rangi parafialnego, który funkcjonował tu do czasu budowy nowego kościoła w 1988 r. Na wschód od dworu znajduje się d. dom zarządcy majątku pochodzący zapewne z połowy XIX w., z czasem przekazany w użytkowanie pracownikom szkoły, obecnie ponownie włączony do zespołu. Całość była otoczona barokowym założeniem parkowym, przekształconym na przełomie XVIII/XIX w. w park angielski, którego pozostałości są nadal czytelne zarówno w rozplanowaniu jak i charakterystycznym drzewostanie.

Budynki użyteczności publicznej:

W Chomęciskach Dużych zachowała się murowana szkoła z charakterystycznych dachem mansardowym, wybudowana w 1925 r., rozbudowana od południa o szeroki trakt nakryty dachem pulpitowym.

Budynki przemysłowe:

Na terenie Gminy nie odnotowuje się zabytkowych budynków przemysłowych typu młyny, cegielnie, wiatraki bądź gorzelnie.

Budynki mieszkalne:

Na obszarze Gminy nie zachowały się interesujące obiekty mieszkalne posiadające wartość zabytkową.

Cmentarze i miejsca pamięci:

Poza zabudowaniami Starego Zamościa, na północ od kościoła, znajduje się cmentarz parafialny, jeden z najstarszych na Lubelszczyźnie, założony na pocz. XIX w. Pośród wyróżniających się nagrobków należy odnotować grób rodziny Namysłowskich oraz groby tutejszych proboszczów. W jego zachodniej części, tuż przy murze ogrodzeniowym została wydzielona kwatera 18 polskich żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r., w tym kpt. Zdzisław Rychlik, 13 szeregowych i 4 nieznanymi z nazwiska.

We wschodniej części Krasnego, przy głównej drodze, znajduje się cmentarz z I wojny światowej, na którym pochowano w 23 zbiorowych grobach 308 żołnierzy pochodzących z armii austrowęgierskiej, niemieckich oraz rosyjskich. Z nich - 4 jest znanych z nazwisk, wypisanych na zachowanych tabliczkach. Ponadto na cmentarzu pochowany jest żołnierz polski poległy we wrześniu 1939 r.

Na skraju lasu Pańska Dolina jest usytuowany cmentarz wojenny założony w 1914 r., na którym pochowano 64 żołnierzy austriackich i 60 rosyjskich, poległych w trakcie toczonych w okolicy działań wojennych.

Na południe od zabudowań wsi Wierzba, wśród pól uprawnych, znajduje się cmentarz wojenny z 1914 r., na którym pochowano 280 żołnierzy austriackich oraz 70 żołnierzy rosyjskich, poległych podczas bitwy jako rozegrała się tu w czasie I wojny światowej. Na cmentarzu znajduje się 15 grobów zbiorowych i 4 indywidualne mogiły. Pierwotnie cmentarz był otoczony wałem ziemnym, który po niemal całkowitym rozmyciu zastąpiono drewnianym płotem. Ponadto w środkowej części wsi znajduje się Pomnik pamięci pomordowanych w czasie pacyfikacji wsi Wierzba. W styczniu 1943 r. Niemcy rozstrzelali 30 mieszkańców w odwecie za wysadzenie mostu w pobliskich Ruskich Piaskach. Nazwiska mieszkańców widnieją na tablicy.

Kapliczki i figury przydrożne

Na terenie zespołu kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP w Starym Zamościu znajdują się dwie murowane kapliczki; słupowa z 1699 r. oraz figuralna z 1873 r. fundacji Wojciecha i Ewy Zielonków. Kapliczka słupowa utrzymana jest w typie „latarni morowej” tj. kolumny zwieńczonej prostopadłościanem, którego boki pokryte są płaskorzeźbami. Natomiast druga to rzeźba przedstawiająca Najświętszą Marię Pannę Niepokalanie Poczętą, osadzona na wysokim cokole.

W północnej części Wisłowca, na skraju zabudowań, przy drodze do Starego Zamościa znajduje się drewniana kapliczka z żeliwną rzeźbą Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, osadzona na czterostopniowym cokole. Ufundowana została w 1910 r. przez Katarzynę i Michała Kostrubałów. W Chomeńskich Dużych, w pobliżu rozwidlenia dróg, w środkowej części miejscowości, należy odnotować znajdującą się trójbryłową, murowaną kapliczkę z 2 poł. XIX w., w której górnej kondygnacji znajduje się niewielki krucyfiks. Natomiast w zachodniej części Udrycz, na skraju zabudowań, należy wymienić murowaną kapliczkę przydrożną, wybudowaną na przełomie XVIII/XIX w. Kapliczka ma prostopadłościenną bryłę, nakrytą dwuspadowym daszkiem z dwoma kolumnami od frontu, otoczona jest tujami i drewnianym płotkiem. Ponadto w środkowej części wsi Krasne, nieopodal szkoły i kościoła zachowała się murowana, neogotycka kapliczka p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy z 1908 r. Kapliczka ma bryłę zbliżoną do prostopadłościanu, nakrytą dwuspadowym dachem, oszkarpowaną. Wysunięta do przodu część frontowa jest artykułowana dwoma filarami wspierającymi ostrołukową arkadę. Szczyt zdobią niewielkie oprofilowane wnęki. Całość wieńczy rozbudowany hełm z iglicą.

5.2.4 Zabytki ruchome

Zabytki ruchome znajdujące się na terenie Gminy to wyposażenie - kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Starym Zamościu – 36 obiektów, wg szczegółowego wykazu:

1. Ołtarz główny p.w. św. Jana Chrzciciela – rzeźba, drewno polichromowane, złocone, barokowo-klasycystyczny, 1904 r.
2. Obraz „Matka Boska Nieustającej Pomocy” – olej, płótno, barokowo-klasycystyczny, 1904 r.
3. Rzeźby św. Paweł i św. Paweł - rzeźba, drewno polichromowane, złocone barokowo-klasycystyczny, k. XIX w.
4. Tabernakulum - rzeźba, drewno polichromowane, złocone barokowo-klasycystyczny, XIX/XX w.
5. Obraz „św. Cecylia” – olej, płótno, charakter barokowy, k. XIX w.
6. Ołtarz boczny p.w. św. Matki Boskiej Ostrobramskiej – rzeźba, drewno polichromowane, złocone, charakter barokowy, ok. 1900 r.
7. Obraz „Matka Boska Bolesna Ostrobramska” – olej, blacha repusowana, barokowo-klasycystyczny, 1904 r. dar Karola Namysłowskiego.

8. Ołtarz boczny p.w. Świętej Rodziny – rzeźba, drewno polichromowane, złożone, charakter barokowy, ok. 1904 r.
9. Obraz „Święta Rodzina” – olej, płótno, charakter barokowo-ludowy, XIX/XX w.
10. Rzeźby „Matka Boska Bolesna” i św. NN - rzeźba, drewno polichromowane, złożone barokowo-klasycystyczny, k. XIX w.
11. Rzeźby św. Józef z Dzieciątkiem i św. Biskup - rzeźba, drewno polichromowane, złożone barokowo-klasycystyczny, k. XIX w.
12. Obraz „Matka Boska z Dzieciątkiem” – olej, deska, charakter barokowy, k. XIX w.
13. Obraz „Oblężenie Jasnej Góry” – olej, płótno, charakter barokowo-ludowy, XIX/XX w.,
14. Obraz „Ojciec Augustyn Kordecki” – olej, płótno, charakter barokowo-klasycyzujący, XIX/XX w.
15. Obraz „Wręczenie obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem ojcom Paulinom” – olej, płótno, charakter klasycyzująco-ludowy, XIX/XX w.,
16. Obraz „Matka Boska z Dzieciątkiem” – olej, płótno, charakter barokowy, k. XIX w.,
17. Obraz „Chrystus Ukrzyżowany” – olej, płótno, charakter ludowy pocz. XX w.
18. Obraz „św. Cecylia” – olej, płótno, charakter barokowo-ludowy, 2 poł. XIX w., Obraz „Król Dawid” – olej, płótno, charakter barokowo-ludowy, 2 poł. XIX w.
19. Rzeźba św. Mateusz Ewangelista - rzeźba, drewno polichromowane, złożone, charakter barokowy, k. XIX w.
20. Krzyżyk ołtarzowy – plater, charakter neobarokowy, ok. 1903 r.
21. Krzyżyk ołtarzowy – plater, charakter neobarokowy, ok. 1903 r.
22. Monstrancja – blacha złożona, trybowana, charakter barokowy, 2 poł. XIX w.
23. Kielich mszalny – stop metali, pozłacany, charakter neobarokowy, 1911 r.
24. Krzyżyk ołtarzowy – plater, charakter neobarokowy, 2 poł. XIX w.
25. Świecznik – plater, charakter klasycyzujący, XIX/XX w.
26. Pacyfikał – brąz, charakter barokowy XIX/XX w.
27. Ołtarz boczny p.w. św. Matki Boskiej Częstochowskiej – rzeźba, drewno polichromowane, złożone, charakter barokowy, 1904 r.
28. Ołtarz boczny – rzeźba, drewno polichromowane, charakter barokowy, 1904 r.
29. Ambona – drewno, polichromowane, złożone, neobarok, 1904 r.
30. Chrzcielnica - drewno, polichromowane, złożone, neobarok, 1931 r.

5.2.5 Zabytki archeologiczne

Ogólnie obserwuje się, iż zabytki archeologiczne występują w strefach krawędziowych dolin, natomiast brak ich w głębi, na płaskowyżach. Potwierdza się to także na terenie Gminy, gdzie największe skupisko zabytków archeologicznych, na które natrafiono w trakcie badań AZP (obszary: 85-87, 85-88, 86-87, 86-88, 87-87, 87-88) mamy wzdłuż dolin dwóch bezimiennych cieków wodnych, będących dopływem Łabuńki, w okolicach Chomęcisk Dużych, Borowiny Starozamojskiej oraz Udrycz - Woli. Najstarsze ślady pobytu człowieka na tych terenach znalezione Chomęciskach pochodzą ze środkowej epoki kamienia (mezolitu) przypadającej na lata 8 300-5 500 p. n.e. Na ślady kolejnej kultury - ceramiki wstęgowej rytej związanej z neolitem natrafiono w okolicach Udrycz-Woli. Kolejne neolityczne kultury również odnotowano na tym samym obszarze; wołyńsko-lubelska ceramiki malowanej pucharów lejkatych, amfor kulistych i ceramiki sznurowej.

Ogólnie jednak nasycenie obszaru Gminy zabytkami archeologicznymi jest stosunkowo skromne, co w pewnym stopniu można tłumaczyć znacznym pierwotnie zalesieniem oraz utrudnionym dostępem do wody (rzek) i żyznych gleb.

Osadnictwo słowiańskie pojawiło się na terenie Gminy dopiero w VIII w. początkowo w bardzo skromnej formie niewielkich skupisk ludzkich. Natomiast o pełnym zasiedleniu tego obszaru możemy mówić dopiero w następnych stuleciach IX-XIII w.

5.2.6 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

W Szkole Podstawowej w Wierzbie znajduje się izba pamięci poświęcona Karolowi Namysłowskiemu, absolwentowi Warszawskiego Instytutu Muzycznego, założycielowi słynnej Orkiestry Włociańskiej. Orkiestra z powodzeniem koncertowała w wielu europejskich stolicach m.in. w Petersburgu, Pradze, Wiedniu. Pod okiem Namysłowskiego, który urodził się w Chomęciskach Małych, wykształciło się wielu muzyków. Był nie tylko dyrygentem, ale także kompozytorem, twórcą wielu utworów opartych na muzyce ludowej. Pochowany jest w grobie rodzinnym na cmentarzu w Starym Zamościu.

Ponadto na terenie parafii Wniebowzięcia NMP w Starym Zamościu, we współpracy ze Stowarzyszeniem Inicjatyw Lokalnych, powstało Muzeum Starozamojskie znajdujące się w wikarówce, gdzie są gromadzone wszelkie eksponaty związane z historią Gminy.

5.2.7 Dziedzictwo niematerialne

Zgodnie z konwencją UNESCO z 2003 r. głównymi elementami kultury niematerialnej podlegającymi ochronie są:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem

W tym zakresie wyróżnia się działalność Gminnego Ośrodka Kultury corocznie organizującego konkursy, przeglądy, wystawy służące kultywowaniu tradycji. W jego ramach działają także - Zespół Śpiewaczy „Udryliczanki” oraz Zespół „Canto”, uczestniczące w przeglądach, konkursach, uroczystościach lokalnych jak i międzygminnych. Uzupełniającym elementem dziedzictwa niematerialnego na terenie Gminy są również odbywającego każdego roku dożynki, kultywujące wielowiekową tradycję zakończenia zniw.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 22 Ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw wójt (burmistrz) gminy prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. W związku z zapisami w/w ustawy w gminnej ewidencji zabytków znajdują się:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (w tym nieruchome zabytki archeologiczne);
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta Gminy w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

Tab. 1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków woj. lubelskiego (stan na 31.12.2017 r.)

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rej. zab. i data
1	Stary Zamość	Kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP	A/1072 z 25.10.1985
2	Stary Zamość	Kaplica pogrzebowa	A/1072 z 25.10.1985
3	Stary Zamość	Plebania	A/1072 z 25.10.1985
4	Stary Zamość	Ogrodzenie z kapliczkami i bramami	A/1072 z 25.10.1985
5	Stary Zamość	Cmentarz kościelny	A/1072 z 25.10.1985
6	Stary Zamość	figura NMP	A/1072 z 25.10.1985
7	Stary Zamość	kapliczka słupowa tzw. latarnia morowa	A/1072 z 25.10.1985

8	Udrysze	Dwór w zespole dworsko-parkowym	A/476 24.03.1970 i 05.01.1982
9	Udrysze	Oficyna w zespole dworsko -parkowym	A/476 24.03.1970 i 05.01.1982
10	Udrysze	Kaplica „ariańska” w zespole dworsko -parkowym	A/476 16.05.1957
11	Udrysze	Park z aleją dojazdową w zespole dworsko -parkowym	A/476 24.03.1970 i 05.01.1982
12	Wierzba	Cmentarz wojenny	A/1529 z 07.10.1987
13	Wisłowiec	Kapliczka przydrożna	A/1603 z 24.05.1995

Poza w/w obiektami na terenie Stary Zamość znajdują się także obiekty ruchome wpisane do rejestru zabytków, które stanowią wyposażenie kościoła.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków (wyposażenie kościoła)

Lp.	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Nr rej. zab.
1	Stary Zamość	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	B/316 z dn. 26.05.1975

5.4 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Tabela 1. Wykaz kart obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt
1	Chomęciska Duże	Szkoła podstawowa
2	Chomęciska Duże	Kapliczka przydrożna
3	Chomęciska Duże	Rządcówka
4	Krasne	Kaplica
5	Krasne	Cmentarz wojenny z I wojny światowej
6	Majdan Sitaniecki Pańska Dolina	Cmentarz wojenny z I wojny światowej
7	Stary Zamość	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP
8	Stary Zamość	Kaplica pogrzebowa w zespole kościelnym
9	Stary Zamość	Plebania w zespole kościelnym
10	Stary Zamość	Cmentarz przykościelny z drzewostanem
11	Stary Zamość	Ogrodzenie cment. przykościelnego z kapliczkami i bramami
12	Stary Zamość	Figurą NMP na cmentarzu przykościelnym
13	Stary Zamość	Kapliczka słupowa na cmentarzu przykościelnym
14	Stary Zamość	Cmentarz parafialny z kwaterą żołnierzy poległych w trakcie II wojny światowej
15	Udrysze	Dwór w zespole dworsko-parkowym
16	Udrysze	Oficyna w zespole dworsko-parkowym
17	Udrysze	Kaplica „ariańska” w zespole dworsko-parkowym
18	Udrysze	Park w zespole dworsko-parkowym
19	Udrysze	Kapliczka
20	Wierzba	Cmentarz wojenny z pierwszej wojny światowej
21	Wisłowiec	Kapliczka przydrożna
		Stanowiska archeologiczne wg wykazu WUOZ w Lublinie

5.5. Zabytki o największym znaczeniu dla Gminy.

Największe znaczenie spośród zabytkowych obiektów znajdujących się na terenie Gminy mają, nie pojedyncze budynki lecz zespoły, a do takich należy zaliczyć zespół sakralny w Starym Zamościu. Wchodząca w jego skład późnorenesansowa świątynia powstała w końcu XVI w., a następnie przebudowana w k. XVIII w., jest jednym z ciekawszych przykładów architektury sakralnej tego okresu.

Wśród zabytków Gminy wyróżnia się także zespół dworsko-parkowy w Udryczach, którego najstarsze elementy (kaplica i oficyna) pochodzą z XVII w., uzupełnione późniejszym dworem (3 ćw. XVIII w., gruntownie przebudowanym w poł. XIX w.). O niewątpliwiej wartości zabytkowej zespołu stanowi niemal pełne zachowanie programu rozplanowania przestrzennego założenia, co jest rzadkością w architekturze rezydencjonalnej tego okresu.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY.

ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Ruralistyka

Jak wcześniej wspomniano na terenie Gminy występuje w zasadzie jeden układ ruralistyczny – jednodrożnica, z obustronną zabudową, który nigdzie nie zachował swej pierwotnej formy. Niewątpliwie wpływ na ten stan rzeczy miał niekontrolowany rozwój przestrzenny poszczególnych miejscowości, w wyniku którego już w 2 połowie XX w. wprowadzono nowe poprzeczne oraz równoległe połączenia, a także zagęszczono zabudowę.

Architektura sakralna

Zespół kościelny w Starym Zamościu składający się z: kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP, kaplicy pogrzebowej, plebanii, drzewostanu na terenie cmentarza przykościelnego oraz ogrodzenia z kapliczkami i bramami zachowany jest w stosunkowo dobrym stanie. Pewne zastrzeżenia budzą zawilgocone i zniszczone tynki, szczególnie widoczne na murze ogradzającym zespół, północnej ścianie świątyni oraz w przyziemiu kaplicy, które wymagają naprawy.

Architektura rezydencjonalna

Obiekty wchodzące w skład zespołu dworsko-parkowego w Udryczach (dwór, kaplica „ariańska”, oficyna, domek administratora oraz otaczający je park) zostały w ostatnich kilku latach poddane gruntownym pracom restauracyjnym, dlatego też ich stan zachowania jest bardzo dobry. Prace te były prowadzone w związku dostosowanie poszczególnych obiektów do

nowej funkcji – rekreacyjno – wypoczynkowej. Obecnie jedynie w partii przyziemia kaplicy pojawiły się zawilgocenia tynku i drobne ubytki.

We wschodniej części Chomęcisk Dużych zachował się zespół folwarczny, w centrum którego jest usytuowany drewniany dwór, otoczony pozostałościami założenia parkowego. Dwór został w poważnym stopniu przekształcony, gdyż wymieniono więźbę dachową i rodzaj pokrycia; stolarkę okienną, zastępując okna dwuskrzydłowe, kwaterowe, wąskimi oknami jednoskrzydłowymi, niestosowanymi w tego typu obiektach częściowo, zmieniono także układ wnętrza. Stan techniczny budynku nie zmienił się, nadal jest zachowany w stosunkowo dobrym stanie technicznym. Ponadto zachowały się szpalery wygradzające zespół od zachodu, natomiast w znacznym stopniu zatarciu uległa kompozycja założenia parkowego we wschodniej części.

Budynki użyteczności publicznej

Na terenie Gminy zachował się jeden obiekt użyteczności publicznej - murowana szkoła w Chomęciskach Dużych, wybudowana w 1925 r., po przebudowie posiadająca skromne wartości zabytkowych. Budynek ten od dłuższego czasu pozostawał opuszczony, jego stan techniczny sukcesywnie pogorszał się. Od kilku lat ma nowego właściciela, który uzyskał istotny dokument jakim jest WZZiT - pozwalający na zmianę sposobu użytkowania i funkcji, jednak jak dotychczas inwestycja nie ruszyła.

Budynki mieszkalne:

Brak zabytkowych budynków mieszkalnych.

Budynki przemysłowe

Brak na terenie Gminy zabytkowych budynków przemysłowych.

Cmentarze i miejsca pamięci:

Cmentarz parafialny w Starym Zamościu zachowany jest w dobrym stanie; czytelny w terenie, ogrodzony, z uporządkowaną zielenią, z wyraźnym duktem alejek, zdecydowana większość zabytkowych nagrobków utrzymana jest w dobrym stanie technicznym. W równie dobrym stanie znajduje się kwatera żołnierzy polskich poległych 19.09.1939 r., usytuowana w zachodniej części cmentarza, wydzielona metalowym ogrodzeniem na podmurówce.

Znajdujący się na terenie wsi Krasne cmentarz z I wojny światowej zachowany jest w dobrym stanie. Posiada kształt zbliżony do kwadratu, otoczony ogrodzeniem z metalowych przęseł, z wyraźnym duktem alejek. W jego środkowej części jest usytuowany głaz z piaskowca, na podstawie z kamiennego łomu, tablicą inskrypcyjną, o którą oparte są cztery żeliwne tablice nagrobkowe żołnierzy z armii austrowęgierskiej. W pobliżu pomnika widoczne są zarysy sześciu zbiorowych mogił oraz jednej pojedynczej.

Cmentarzem z I wojny światowej w lesie Pańska Dolina opiekuje się młodzież z gimnazjum w Starym Zamościu, co odzwierciedla się w jego bardzo dobrym stanie zachowania. Otoczony jest sztachetowym płotem, świeżo pomalowanym, nadal czytelne są ślady ok. 20 zbiorowych mogił i 4 indywidualnych żołnierzy poległych w czasie działań wojennych.

Cmentarz z I wojny światowej w Wierzbie jest ogrodzony metalową, dobrze czytelną w terenie, z widocznymi tablicami informacyjnymi. W centrum znajduje się kopiec ziemny z metalowym krzyżem i tablicą informacyjną. Pierwotny układ kwater i nagrobków jakkolwiek częściowo zatarty, jednak nadal jest klarowny. Drzewostan na terenie jest uporządkowany.

Kapliczki i figury przydrożne

Murowana kapliczki wchodzące w skład zespołu kościoła parafialnego – słupowa i figuralne (Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej) są w stosunkowo dobrym stanie, wymagają jedynie oczyszczenia z porostów i zawilgoceń. Przydrożna kapliczka znajdująca się w Wisłowcu wymaga znaczących prac konserwatorskich, gdyż jej drewniane elementy, wykonane z dużym wyczuciem rzemiosła artystycznego, są już zaatakowane przez drewnojady i omszałe. Podobne działania konserwatorskie należy podjąć w odniesieniu do żeliwnej rzeźby Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, częściowo pokrytej rdzawym nalotem. Murowana kapliczka w Chomęciskach Dużych, poddawana jest bieżącym pracom zabezpieczającym przez okolicznych mieszkańców, dlatego też jej stan zachowania nie budzi zastrzeżeń. Murowana kapliczka p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Krasnem ma zawilgocone i odpadające tynki, co jest szczególnie widoczne w partii przyziemia, dlatego też wskazana jest ich wymiana. Przydrożna kapliczka w Udryczach, w części frontowej zachowana jest w dobrym stanie, jednak jej elewacja tylna ma zawilgocone tynki i zniszczone drewniane ogrodzenie.

Archeologia

Sieć osadnictwa na terenie Gminy jest skupiona i stosunkowo dobrze spenetrowana w formie badań AZP (obszary: 85-87, 85-88, 86-87, 86-88, 87-87, 87-88). W trakcie tych badań nie natrafiono na znaleziska, których wartość miałaby ponadlokalne znaczenie. Zabytkowy materiał jest charakterystyczny dla poszczególnych kultur i nie wykracza poza typowe dla nich elementy - broń, narzędzia rolnicze czy naczynia.

Mając na uwadze rangę Gminy i wagę ewentualnych znalezisk konieczne wydaje się prowadzenie prac ziemnych na omawianym obszarze pod nadzorem archeologicznych.

Zabytki archeologiczne są szczególnie narażone na zniszczenia i uszkodzenia, co może być wywołane zarówno działaniami człowieka jak i natury, np. erozją. Wśród głównych zagrożeń wskazać:

- działania inwestycyjne, związane z budową obiektów kubaturowych, budową i rozbudów współczesnej infrastruktury,
- amatorskie poszukiwania zabytków archeologicznych (w tym przy pomocy wykrywaczy metali) i rozkopywanie stanowisk,
- erozja i niszczenie stanowisk przez głęboką orkę na terenach rolniczych.

Analizując szanse i zagrożenia stanu dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy należy wskazać kilka elementów, które są już teraz lub w nieodległej przyszłości staną się znacznymi walorami. Niewątpliwie za jeden z najważniejszych należy wskazać uwarunkowania krajobrazowo-przyrodnicze, których wartość już doceniono włączając znaczny obszar gminy w otulinę Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego. Te wyjątkowe wartości są nie do przecenienia z uwagi na rosnące zapotrzebowanie na rozwój turystyki w regionie, wynikający zarówno z dużej popularności Roztocza jak i bliskości dużego ośrodka miejskiego, jakim jest Zamość.

Istotną wartością jest także nasycenie obszaru Gminy zabytkami, nie posiadającymi ponadlokalnej wartości, ale na tyle ciekawymi, iż mogą przyciągnąć uwagę potencjalnych turystów. Wspomniany wcześniej zespół sakralny w Starym Zamościu, zespół dworsko-parkowy w Udryczach czy przydrożne kapliczki, dają podstawę do stworzenia regionalnych szlaków rowerowych podłączonych do SPK bądź do Zamościa. Również bliskość dużego ośrodka miejskiego jakim jest Zamość, może korzystnym bodźcem dla rozwoju turystyki na terenie Gminy, gdyż odległość między nimi - ok. 10 km pozwala na stosunkowo łatwe przemieszczanie się rowerem lub samochodem dobrze utrzymaną drogą krajową nr 17.

Słabą stroną dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy jest brak obiektów o ponadlokalnym znaczeniu, które byłyby swoistym magnesem oraz skromnie rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna, która uniemożliwia zatrzymanie się tu większych grup turystycznych na dłuższy okres czasu. Niekorzystny wpływ ma także słabe skomunikowanie ze Skierbieszowskim Parkiem Krajobrazowym, do którego prowadzą nieliczne i złej jakości drogi.

Przede wszystkim istotnym minusem są skromne możliwości finansowe Gminy, w zasadzie uniemożliwiające podejmowanie samodzielnych inicjatyw związanych z ochroną zabytków w większym zakresie.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Zabytki znajdujące się na terenie Gminy zachowane są w dobrym stanie co należy wiązać z dobrą współpracą władz Gminy ze szkołami, których uczniowie dbają o cmentarze wojenne; prywatnymi właścicielami, inwestującymi w obiekty zabytkowe oraz z parafią WNMP, której administratorzy nie tylko troszczą się o podległą im świątynię, ale prowadzą akcję edukacyjną związaną z historią Starego Zamościa i okolic. Generalnie należy stwierdzić, że polityka władz Gminy Stary Zamość w zakresie opieki nad zabytkami uległa zmianie i podąża w odpowiednim kierunku, mając na uwadze znaczącą wartość usług w zakresie turystyki i ich wpływu na zatrudnienie miejscowej ludności. Jednak przed władzami samorządowymi stoi jeszcze wiele wyzwań mających na celu możliwie jak najlepsze wykorzystanie walorów zabytkowych miejscowości na terenie dla rozwoju turystyki. Istotnym utrudnieniem niewątpliwie będzie skromny budżet Gminy na rok 2022, przewidujący niewielkie nakłady na projekty związane z ochroną zabytków.

7.1. Priorytety programu opieki

- A. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.
- B. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy.

7.2. Kierunki działań programu opieki

- A.1. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.
- B.1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne.

7.3. Zadania programu opieki

A.1.1.:

- Prace związane z rewaloryzacją murowanej kapliczki w Udryczach oraz wymianą ogrodzenia
- Rewaloryzacja cmentarza z I wojny światowej w Pańskiej Dolinie (zadanie jest powiązane z uzyskaniem zewnętrznego dofinansowania)
- Kontynuacja współpracy ze szkołami w ramach opieki nad cmentarzami
- Wprowadzenie i egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określoną w powstającym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji).

- Walka z samowolami budowlanymi (reagowanie na przebudowy, rozbudowy, wszelkie przekształcenia obiektów znajdujących się w GEZ bez uzgodnień z władzami Gminy i urzędem konserwatorskim).
- Ochrona panoram widokowych o wartościach kulturowych w oparciu o zmiany w Ustawie Krajobrazowej z 2015 r.

B.1.1:

- Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów)
- Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy
- Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji
- Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie (w pierwszej kolejności wpisanych do rejestru zabytków i najbardziej zagrożonych).
- Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, itp.)
- Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.

Zadania dodatkowe

1. Aktualizacja informacji o dziedzictwie kulturowym Gminy w prowadzonym przez Urząd Gminny portalu internetowym www.staryzamosc.pl. Stałe poszerzanie zawartości portalu internetowego o wiadomości na temat historii gminy, wartości zasobów dziedzictwa kulturowego, potrzeb ochrony, tradycji lokalnych.
2. Działania takie wpływają na wzrost zainteresowania dziedzictwem kulturowym, przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności turystycznej Gminy poprzez podniesienie rangi informacji turystycznej, podniesienie konkurencyjności dzięki ofercie turystycznej w miejscu zamieszkania, wzbogacania istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe.
3. Realizacja programu ogólnospołecznej edukacji kulturowej; edukacja dzieci i młodzieży nastawiona na poznanie wartości tzw. "małych ojczyzn" i wskazanie potrzeby ochrony krajobrazu kulturowego jako swoistego wyróżnika i świadectwa tożsamości regionalnej.
3. Współdziałanie w organizacji i współfinansowanie imprez kulturalnych, zwłaszcza

oznaczeniu ponadlokalnym, promujących dziedzictwo kulturowe; dalsze uczestnictwo gminy, placówek szkolnych, bibliotecznych i instytucji kultur w Europejskich Dniach Dziedzictwa.

4. Działania związane z funkcjonowaniem szlaków edukacyjno-turystycznych zasobach dziedzictwa kulturowego.

5. Stała opieka nad pomnikami i miejscami pamięci. Inwentaryzacja miejsc pamięci na terenie Gminy, opracowywanie projektów lub koncepcji ich zagospodarowania.

6. Współpraca władz Gminy z organizacjami pozarządowymi, muzeami, instytucjami regionalnymi, wojewódzkimi oraz ministerialnymi w promocji dziedzictwa kulturowego gminy.

7. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy oraz upowszechnianie problematyki ochrony dóbr kultury w mediach, internecie, prasie, wydawnictwa własne gminy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Władze samorządowe mają do dyspozycji liczne instrumenty bezpośredniego i pośredniego oddziaływania, w tym zwłaszcza finansowe wspieranie określonych przedsięwzięć, sporządzanie miejscowych planów przestrzennego zagospodarowania gminy, inspirowanie działań niezależnych podmiotów społecznych, gospodarczych i politycznych (np. instytucji biznesowych), stymulowanie powstawania zrzeszeń publiczno-prywatnych, informowanie środowisk, opinii publicznej, władz państwowych itp. o swoich zamiarach i wpływanie na regionalną politykę kulturalną.

Zakłada się, że zadania określone w Programie ochrony zabytków dla Gminy Stary Zamość będą realizowane w wyniku podjęcia następujących działań:

A/ współpracy władz Gminy z ministerstwem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, z wojewódzkim konserwatorem zabytków, diecezją, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami obiektów zabytkowych;

B/ własnych działań władz gminy:

a/ tworzenia prawa miejscowego;

b/ finansowanie instytucji kultury, dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz należyte utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością lub użytkowanych przez gminę;

c/ realizacja projektów i programów miejscowych;

d/ inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.;

e/ działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Priorytet 7.1.A - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy (wskaźniki oceny poziomu realizacji GPOnZ):

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy poniesionych na realizację programu ochrony i opieki nad zabytkami;
- wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez gminę;
- liczba obiektów poddanych pracom zabezpieczającym przed zniszczeniem lub kradzieżą;
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- ilość przeprowadzonych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność gminy i pozostałych jednostek.

Priorytet 7.1.B - Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy (wskaźniki oceny poziomu realizacji GPOnZ):

- poziom wiedzy mieszkańców gminy na temat gminnej ewidencji zabytków;
- liczba opracowanych i wydanych publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- liczba zorganizowanych konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki;
- liczba utworzonych szlaków turystycznych.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Z uwagi, iż program opieki nad zabytkami jest swoistym zbiorem celów i zadań dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie wyłącznie dla władz terenu, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponuje gmina. Należy zatem przyjąć, że źródłem finansowania zadań wskazanych do realizacji w programie, będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu Gminy Stary Zamość, jak również inne źródła (rządowe, prywatne, itp.), tj.:

1. Środki własne budżetowe gminy na realizację zadań własnych (dot. zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków).
2. Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
3. Środki Wojewody Lubelskiego (pozostające w dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
4. Dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
5. Środki Unii Europejskiej, głównie zawarte w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego lub EFRR.
6. Dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
7. Dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych;
8. Środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
9. Dochody własne instytucji kultury;
10. Środki Ministra Kultury w ramach programu "Promesa Ministra Kultury";
11. Środki prywatne;
12. Dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
13. Składki i zbiórki publiczne finansowane ze środków ludności;
14. Inne środki przewidziane prawem.

W przypadku szczególnych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to dofinansowania konserwacji zabytkowych parków wpisanych do rejestru zabytków oraz dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Obiekty typu cmentarze wojenny mogą być wspierane z funduszy Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie lub z Komitetu Opieki nad Grobami, działającego w ramach Towarzystwa Współpracy Europejskiej w Lublinie.

Aktualizacja programu.

W miarę realizacji zadań i poszczególnych projektów może nastąpić naturalna potrzeba aktualizacji czteroletniego programu ochrony zabytków i opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Zamość. Przyczyny takich zmian wiązać się mogą z nowymi wymogami formalnymi dotyczącymi programu, dostosowania go do ujawnionych w trakcie realizacji programu nowych zamierzeń właścicieli zabytków lub pojawienia się nowych możliwości prawnych. W związku z tym program może być aktualizowany odrębnie dla poszczególnych zadań, obejmując zmiany w ich zakresie lub może być poszerzany o nowe zadania, wynikające z bieżących potrzeb. Zmiany programu winny być opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie i zatwierdzone uchwałami Rady Gminy.